

« zurück blättern vor »

CUG subst. m., ab 1469; auch *cog, cok, cuk*. **1)** ‘Verlegung, Aufschub einer Rechtsangelegenheit’ – ‘odroczenie sprawy sądowej’: 1469 StPPP IX nr 749, STP *Data est sibi sequela al. czog.* o 2.H.15.Jh. OrtKał 274, STP *Stans adversa pars dedit czok actori.* o 1495 StPPP IX nr 1136, STP *Ex missione sequele al. czoku.* o [LBel.] (1540) 1973 Cervus 319v-320 *Sequela... Czug.* – STP, CN, SWIL, SW (stp.). **2)** *cug puszczac* ‘die Verpflichtung zum Eid vom Ankläger auf den Angeklagten übertragen; nachgeben, jmd. freie Hand lassen’ – ‘zrzucac obowiazek przysięgi z oskarżyciela na obwinionego; ustępowac, zostawiac całkowitą wolność’: (1531) 1973 Cervus 57v *Sequela(!) puszczam czog.* o 1581 Szczerb.Sax. 361, L *Jeśliby dziedzic do przysięgi w sprawie iemu niewiadomey przyciśnion był, może cug aktorowi puścić.* o 1593 WysKaz 25, SPXVI *Lecz co fię tknie karania doczefnego niech cug fwoy puszczą prawdzie.* o 1644 Pimin.Kam. 48, L *Puściliśmy nieboże cug, brniemy w grzechach.* o 1670 PotWoj 208, SP17 *Prosto koniem sunie pusiwszy cug na koniec przeciwny fortunie.* o [LBel.] (†1693) 1752 Morszt. 191, L *Kochałam i tyś widział, żem kochała, ale miłość ma powinności puszczala cug cale.* – STP, SPXVI, CN, TR, L, SWIL (prze.), SW (stp.). **3)** ‘Gespann, das sich aus sechs oder manchmal vier bzw. zwei Pferden von gewöhnlich gleicher Farbe zusammensetzt; auch Zugpferd’ – ‘zaprząg składający się z sześciu lub niekiedy z czterech lub dwóch koni zwykle jednej maści; też koń cugowy’: 1564 Mącz 267c, SPXVI *Orbari equitatu, Być poŧródán yezdeckiego cugu.* o 1644 Pimin.Kam. 369, L *Jeden cug i drugi koni.* o 1695 Psalm. A2, L *Jak byŧtre konie w iednym cugu ciagną.* o 1755–1756 Min.Ryt.4 268, L *Pierwsi nasi nie ięździli cugiem rodzice, ale chodzili za pługiem.* o 1779–1780 Kluk Zw.1 186, L *Do cugów karetowych wszystkie konie iedney maści i iednego wzrostu byđż muszq.* o 1826 Skarb.Starosta 114, DOR *Jeździl spastymi fornalskimi szkapinami, dziś go jejmość na cug paradny, na szory angielskie i karetę od Danqla namówila.* o (†1861) 1881 Chodź.Pisma III 170, DOR *Wjeżdżala przez wrota karoca sześciokonnym rozmaitej maści i wzrostu, widocznie ad hoc zbieranym cugiem ciagnięta.* o 1951 Słonim.Poezje 28, DOR *Na zakręcie w alei mignął cug wolanta.* – SPXVI, MĄCZ, CN, TR, L, SWIL, SW, LSP, DOR. **4)** ‘Teil einer Kompanie, Peleton; im Pl. Reihen (von Soldaten)’ – ‘część kompanii, pluton; w l.mn. szeregi (wojska)’: 1564 Mącz 417b, SPXVI *Stat sententia non minuere copias, Nie mam woley vmnieyŧzac cugu woyska żołnierskiego.* o 1790 Łęsk.Miern. 2 213, L *Kompania maszerowac ma cugami; maszeruie pierwszy cug; zachodzi drugi cug, aby mógł za pierwszym maszerowac.* o (vor 1792) 1951 Kit.Opis 355 *gardyja [...] szykowala się w cugi, dobosze uderzali w bębny, kapela zagrała marsz.* o [LBel.] 1828

Trzech Budr 17, SJAM *Niech zaciągnie się drugi w księdza Kiejstuta cugi.* – SPXVI, MĄCZ, L (milit.), SWIL (woj. nieuż.), SW (woj.), DOR (daw.). **5** ‘ein Zeitraum, Zeitabschnitt, Zeitverlauf; eine Tagesreise’ – ‘okres czasu; podróż jednodobowa’: 1564 Mącz 219d, SPXVI *Cursu emetiri uno die ingens spacium, Wielki pąd albo cug yednego dnia uczinić.* o 1564 Mącz 461a, SPXVI *Tractim, Yednym cugiem / pędem / ftrichem / długo bes przeftanku.* o [LBel.] 1609 Petr.Hor. 2 P4, L *Krótki cug życia niemily Odbywaj winem, także pieśniami.* – SPXVI, MĄCZ, L, SWIL (nieuż.), SW (stp.). **6** ‘Entfernung, Distanz, Strecke’ – ‘oddalenie, dystans, odległość’: (1611) 1767 Krom. 70, L *Nowograd dalekim bardzo cugiem leży od Kiiowa.* o (1612) 1622 Miasł.Ryt. 106, L *Widzę, żeś przebiegł cug, a nielekki, Do Jeruzalem z ziemi dalekiej.* – SPXVI, L, SWIL (nieuż.), SW (stp.). **7** ‘Verlauf, Fortgang’ – ‘ciąg, tok (fig.)’: 1618 P.Kchan.J. 193, L *Jdąc zwycięstwa szczęśliwego cugiem, Jeden posiłek posyła po drugim.* o [LBel.] †1700 Kchow. 305, L *Siedź, kto chcesz na Uiazdowie, W tey chatce dobrze mey głowie, A założylibym się z drugim, Ze noc prześpię iednym cugiem.* – TR (fig.), L, SWIL (nieuż.), SW (stp.). **8** ‘Strömung’ – ‘prąd wody’: 1636 Żebr.Ow. 241, L *Nil siedmią cugów wali się otwarty.* o [LBel.] 1780 Włodek Sł, MAY *Cug wody – koryto robione z muru lub drzewa, którym się woda prowadzi dokąd, u Łac. aqueductus.* – TR, L, SWIL, SW (stp.). **9** ‘Furchenzug (beim Pflügen)’ – ‘bruzda (powstała wskutek orania)’: [hapax] vor 1764 TR *Nie rownemi rolnik orał cugami.* – CN, TR, L, SWIL (nieuż.), SW (stp.). **10** ‘Luftstrom, Durchzug’ – ‘prąd powietrza, przeciąg’: (1826–1837) 1963 Magier 220 *Pamiętne jest jego nazwisko przez aluzją [...] do cugu, czyli ciągu wiatru, który się często czuć daje za otwarciem drzwi tak w kościele jako i bliskich budowli.* o 1852 Bog.Kapit. III 222, DOR *Otwiera szkatułkę (...) i znajduje tylko jakiś materiał czarny, spopielony, który za otwarciem szkatułki uleciał w powietrze, pociągnięty w górę cugiem, jaki go poruszył.* o 1859 Wol.Dom. I 69, DOR *Śnieg walił w szyby i cug wygwizdywał w rurze od pieca.* o (†1876) 1929 Żmich.Pow. 140, DOR *Wskutek cugu, jak się zdaje, nagle paralizem tknięty, w samym progu gankowym upadł bez przytomności.* o [LBel.] (1932) 1947 Mostow.Kariera 7, DOR *Niech no pan drzwi zamyka, bo cug i jeszcze mi pan dziecko zaziębi.* – L, SWIL, SW, LSP, DOR (przestarz.). **11** ‘Eisenbahnzug’ – ‘pociąg’: (1848) 1949 Słowacki Dzieła XI 519 *Jedź do Krakowa [...] on [Stattler] cię rannym cugiem do Wrocławia.* o (1869) 1957–1967 Żmichow.Listy III 50 *Raz wcześniejszym, raz późniejszym cugiem wpadałam do ciebie niespodzianie.* o 1871 Mucha nr 8 s.30, WIECZ *Panie zawiadowco, “Cug” prędko przyjdzie? o [LBel.] 1881 Kolce XI nr 45 s.358, WIECZ *Powtórny przeto cugiem (...) o szóstej wieczorem stanął w Warszawie.* – SW, LSP (pd.). **12** ‘Vogelflug’ – ‘przełot ptaków’: SWIL (myś.), SW (myśl.), LSP (myśl.). **13** ‘Bewegung im Schach-*

oder Damespiel; auch allgemein: Vorgehen, Handlung' – 'ruch w szachach i warcabach; też ogólnie: posunięcie, sposób działania': (1893) 1951 Prus Emanc.II 227, DOR *Partię przerwano na przedostatnim cugu, major bowiem żadnym sposobem nie chciał uznać mata.* ◦ vor 1900 Prus, SW *Z góry przewidziałem wszystkie jego cugi.* ◦ [LBel.] 1899 Śmiech 75, WIECZ *Długo się jeszcze będziesz namyślał nad tym cugiem?* – SW, DOR. 14) 'Federzug' – 'pociągnięcie piórem': [hapax] vor 1900 SW *Cug w piśmie.* – nur SW. ◦ **Var:** *cog* subst. m., 1469 StPPP IX nr 749, STP ◦ [LBel.] (1531) 1973 Cervus 57v – STP, SW (stp.); *cok* subst. m., 2.H.15. Jh. OrtKał 274, STP ◦ [LBel.] 1495 StPPP IX nr 1136, STP – nur STP; *cug* subst. m., (1540) 1973 Cervus 319v-320 – SPXVI, MAČZ, CN, TR, L, SWIL, SW, LSP, DOR; *cuk* subst. m., [einzQu.] 1597 CzahTr L2v, SPXVI – nur SPXVI. ◦ **Etym: 1)** mhd. *zoc, zog* subst. m., 'Appellation; Weg der Rechtserholung durch die Schöffen und Berufung der beschwerten Partei nach einem andern Gericht', LEX, nur für Inh. 1, 2. 2) nhd. *Zug* subst. m., 'Tätigkeit und Vorgang des Ziehens (besonders von Zugtieren); Bewegung von bewaffneten Mengen, von Truppen; ununterbrochen fortgesetzte Vorgänge (örtlich oder zeitlich: das Stetige, Beharrliche); vom Zeichnen oder Schreiben; von schneidenden Werkzeugen; Zug von Unbelebtem (Wasser, Wolken u.ä.); Wanderungen von Tieren (insbesondere von Vögeln); als unangenehm empfundene Luftbewegung; im Eisenbahnwesen für engl. *train*; Ziehen der Figuren im Brettspiel', GRI, nur für Inh. 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14. ◦ **Konk:** *bruzda (brozda)* subst. f., bel. seit 1381, STP, zuerst geb. MAČZ, nur für Inh. 9; *ciąg* subst. m., bel. seit 1388, STP, zuerst geb. MAČZ, nur für Inh. 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14; *odroczenie* subst. n., bel. seit 1784, L, zuerst geb. L, nur für Inh. 1, 2; *pluton* subst. m., bel. seit 1776, L, zuerst geb. L, nur für Inh. 4; *pociąg* subst. m., bel. seit †1887 (1892), DOR, zuerst geb. SWIL, nur für Inh. 11; *pociąg* subst. m., bel. seit 1668 (1695), L, zuerst geb. L, nur für Inh. 5, 7, 11; *pociągnięcie* subst. n., zuerst geb. SWIL; *prąd* subst. m., bel. seit 1420, STP, zuerst geb. L, nur für Inh. 8, 10; *przeciąg* subst. m., bel. seit 1588, SPXVI, zuerst geb. CN, nur für Inh. 5, 10; *ruch* subst. m., zuerst geb. SW, nur für Inh. 13. †*folga*. ◦ **Der:** *cugować* v. imp., 'in einem Gespann gehen; mit einem Metallkamm ein Muster auf die Narbe des Leders ziehen', zuerst geb. SW; *cugowe* subst. n., 'Wagen-, Kutschpferd; Lohn für die Lieferung von Waren mit dem eigenen Wagen', (1564) 1962–1964 LustrKrak II 100, SPXVI *Przydatki tylko invenditis quartualibus mają, a cugowe jako i drudzy.* Zuerst geb. L, nur für Inh. 3; *cugant* subst. m., 'Pferd, das vor einer vier- oder sechsspännigen Kutsche geht', bel. seit 1912, zuerst geb. SW, nur für Inh. 3. ❖ Die Inhalte 1 und 2 gehen auf den gleichen Terminus des mittelalterlichen deutschen Rechts zurück (allerdings entspricht dem poln. *puszczać* dort das Verb *geben*, GRIMM 32, 381). Die weiteren Inhalte

sind spätere Entlehnungen aus dem Neuhochdeutschen. Tschechische Vermittlung kommt nicht in Frage: die (im 15. Jh. sehr spärlichen) Belege stammen aus den Sinnbezirken Militärwesen und Bergbau. Heute bestehen wohl nur noch Inhalt 3 (literarisch) und 4 ‘Durchzug’ (Slang – sonst *przeciąg*).

« *zurück blättern vor* »